

MİMARLIK EĞİTİMİ: ÇEVRE, TASARIM, EĞİTİM İLİŞKİSİ İÇİN BİR MODEL

Derya OKTAY, F. Yalçın UĞURLU

ABSTRACT

It is known that architecture plays a uniquely complex but yet a significant role in possession of social and individual qualities. Therefore, it has to renew its objectives and the methods to attain these objectives. This paper, in this context, attempts to create a more appropriate system of education and practice.

The environment where the individual and his/her social group interact is multi-dimensional. It could refer both to physical, social, cultural, psychological, socio-economic, political environments and/or to spatial organizations of the physical environment in itself, or in different scales. Having re-evaluated the relationship of design courses with the rest in architectural education, we attempted here to identify goals towards new advancements by setting out the principles regarding analysis of architectural and urban design in a wholistic manner without ignoring the mentioned relations. One of the most significant outcomes of this study has been achievement of a coordinational model within the framework of general educational system with a special emphasis on the educational issues in Turkey. Furthermore, we proposed a strategy in order for design courses to be structured in a topical and viable context.

ÖZET

Mimarlık, insan-çevre ilişkisinin sağlıklı bir çerçeveye oturtulmasında, bireysel ve toplumsal gelişmeler açısından son derece karmaşık ama önemli bir role sahiptir. Bu nedenle hedeflerini ve bu hedeflere ulaşma yöntemlerini sürekli yenilemek zorundadır. Bildiri, bu bağlamda, daha uygun bir eğitim ve uygulama sisteminin oluşturulmasını hedeflemektedir.

Bireyin ve ait olduğu sosyal grubun etkileşimde bulunduğu çevre çok yönlüdür; fiziksel, toplumsal, psikolojik, sosyo-ekonomik, politik düzeylerde yaklaşılabilmesi gibi, yalnızca fiziksel çevrenin kendi içinde değişik ölçekteki mekansal organizasyonları olarak da ele alınabilir. Burada, sözü edilen ilişkileri reddetmeden, ilginç kapsamında olan 'mimari ve kentsel tasarım' bütünü üzerinde nasıl yoğunlaşılabilmesini ve bu çerçevede belirlenen alandaki eğitim kurgusu ve sistematik işleyiş potansiyelini ortaya koyarak, yeni gelişmelerle ilgili hedefler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın en önemli

sonuçlarından biri, genel eğitim sistemi kapsamında, Türkiye rneđi üzerinde yoğunlaşarak, bir koordinasyon modelinin belirlenmesidir. Bunun ötesinde, 2000'li yıllarda mesleki formasyon içinde tasarım dalının eğitim içindeki diğer dallarla olan ilişkileri yeniden değerlendirilerek, güncel ve daha üretken bir temele oturtulabilmesi için bir strateji önerilmiştir.

MİMARLIK EĞİTİMİ : ÇEVRE, TASARIM, EĞİTİM İLİŞKİSİ İÇİN BİR MODEL

Doç.Dr. Derya OKTAY
Dođu Akdeniz Üniversitesi, KKTC
(Yıldız Teknik Üniversitesi)

Doç.Dr. F. Yalçın UĞURLU
Dođu Akdeniz Üniversitesi, KKTC
(Orta Dođu Teknik Üniversitesi)

1. GİRİŞ

İnsanın evrimsel gelişimiyle doğanın devinimi arasında gittikçe büyüyen uçurum artık tehlike eşliğine gelmiştir. İnsan ve toplum bu nedenle çeşitli örgütlenmelerle çözüm arayışlarına yönelmişlerdir. Bu bağlamda mimarlık, bireysel ve toplumsal gelişmelerde son derece önemli bir role sahiptir; buna koşut olarak da mimarlık eğitimi büyük önem kazanmaktadır. Ne var ki mimarlıkla ilgili sorunların diğer bazı sorunlardan soyutlanamayacağı açık iken, konuya çözüm getirmeyi amaçlayan yaklaşımların çoğu sorunu temelde sadece mimarlık eğitiminin niteliksel ve niceliksel boyutlarıyla ilişkilendirmektedirler.

Bu çalışma ile, konuya global bir çerçevede bakılarak, yeni yaklaşımların gerekliliği ortaya konmakta ve daha olumlu sonuçlara varılabilmesi yönünde örnek bir model üzerinde tartışılmaktadır. Çalışmanın, bu özde, mesleki alan dışında da yansımalarının olması umulmaktadır.

2. TOPLUMSAL BİLİNCİN ÖNEMİ

Toplum bireylerden oluştuğuna göre, bireyin eğitim öncesinde ve eğitim süreci boyunca olan kazanımları toplum bilincinin oluşmasında ve buna bağlı olarak mimarlık ürününe olan istemin niteliğinin şekillenmesinde doğrudan etkili olacaktır.

Eğitim sürecinin ana okulundan başladığı düşünülüğünde, bu aşamadan önce çocuğun çevre ile ilgili çok hızlı gelişiminin ve ilerki aşamaları olumlu ya da olumsuz etkileyen 'şartlanma' özelliğinin de gözönüne alınması gerekmektedir. Böylece çevre bilincinin, en önemli bölümünün mimari çevre bilinci ile birlikte değişmeyecek nitelik kazanması söz konusu olabilecektir.

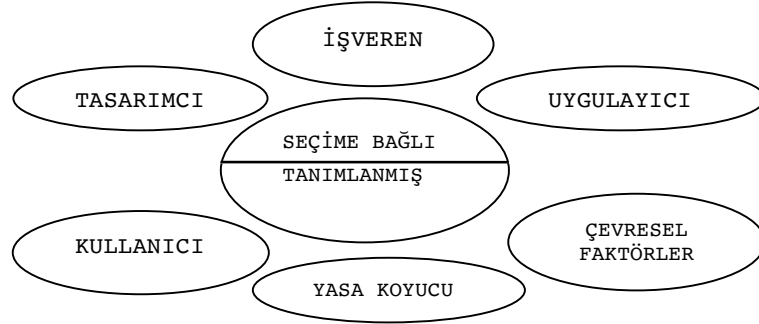
Eğitim sürecine ilişkin olarak gözlenen en temel sorun, eğitimin genelde tek taraflı bilgi aktarımı biçiminde algılanması ve uygulanmasıdır; düşünmeyi öğreten, yorumlamaya önem veren, öğrencinin aşamalı olarak - genelden özele, özelden genele geçişli - öğrendiklerini özümseyerek karşılaştığı yeni durumlarda kullanma yetisini kazanabileceği eğitim ortamları ya yoktur, ya da çok sınırlıdır. Ayrıca eğitimin çeşitli aşamaları arasındaki bağlantısızlık mimarlık eğitiminin düzeyini çok olumsuz yönde etkilemektedir.

Kabul edilmelidir ki, mimarlık disiplini ülkemizde toplum düzeyinde doğru ve yeterli bir şekilde algılanamamaktadır; hatta büyük bir grup mühendislik ve mimarlık kavramlarının ayırında değildir.

Kullanıcı ya da işverenin istemlerinin niteliği dışında toplumsal bilincin etkili olacağı diğer bir boyut, karar vericilerin üst düzeylerde uyarılmasıdır. Tasarımcı, bilindiği gibi,

çözümlerini gerçekleştirirken, imar kurallarına, yönetmeliklere (yangın vb.) diğer normlara uymak ve denetleyiciliğini üstlenen kişilerin onaylarını almak zorundadır.

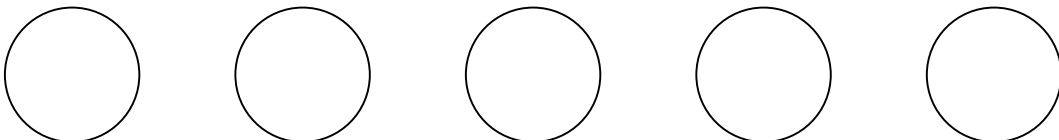
Diğer bir deyişle, daha tasarıma başlamadan önce bazı yasal sınırlamalarla çözümü kendi dışında yönlendirilmektedir. Özellikle binanın çevresi ile ilgili tasarım kararlarında özgürlüğünün bulunmayışı, ya da çok sınırlı olması, binanın çevresiyle uyum içinde bir bütün olarak biçimlenmesini etkilemekte, çoğu zaman istemeden de olsa, var olan hataları yinelemek durumuna düşmektedir. (Şekil 1)

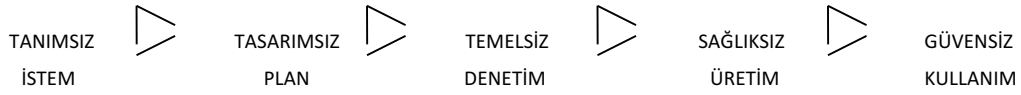

Şekil 1: Tasarım Sorununda Sınırlayıcı

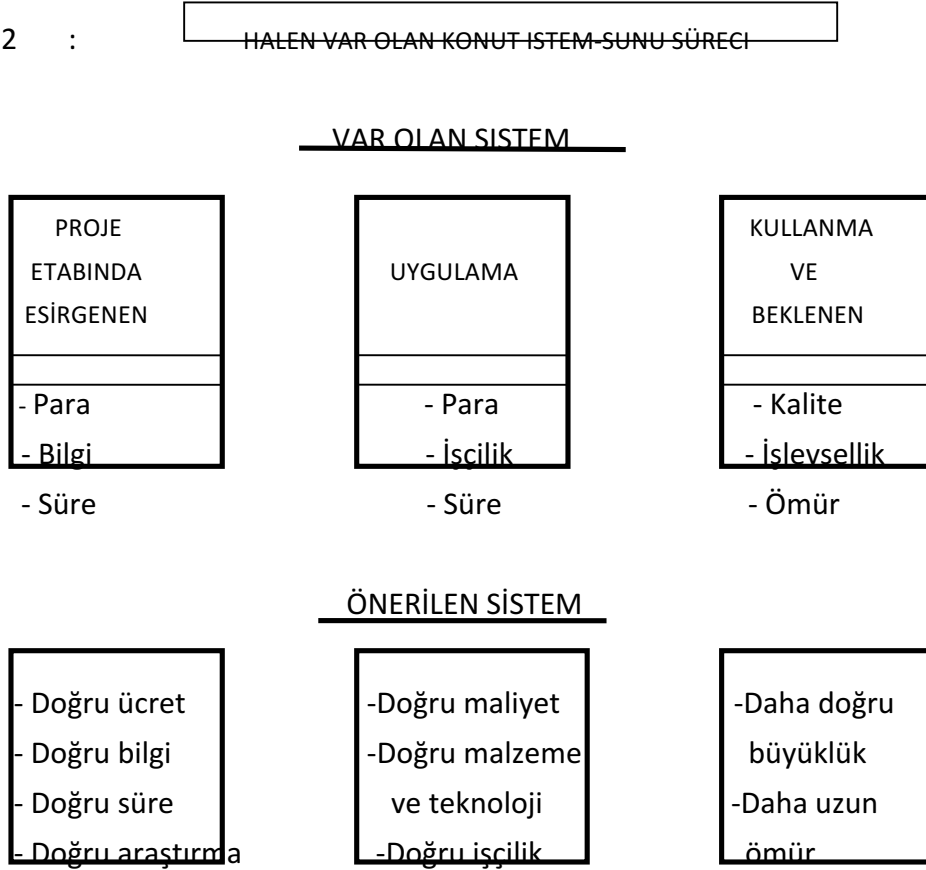
Konuyu yapısal çevrenin ve kentsel yaşamın en temel ve ortak görünümü olan konut ve konut tasarımı bağlamında ele aldığımızda, bunu daha rahat açıklayabiliriz. Şöyle ki, çağımızda mimarlıkta olan gelişmeler bilim ve teknolojiye olan gelişmelere oranla son derece mütevazı boyutlarda kalmakta, ve bu da konutla ilgili sorunları her geçen gün daha kritik hale sokmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, nüfus artışına koşut olarak, kaynakların büyük bir kısmının konut üretimine ayrılmasına karşın, bunların bilimsel veriler ve gelişimler paralelinde kullanılmaması nedeniyle istenen olumlu sonuçlara ulaşılamamaktadır.

Winston Churchill'in "biz yapılarımızı biçimlendiririz, daha sonra da onlar bizi biçimlendirir" özdeyişinde de açıkça ifade edildiği gibi, mekansal tasarımın insanın yaşantısını, mutluluğunu ve üretim potansiyelini doğrudan etkilediği tartışılmaz bir gerçektir. Bu gerçeğin bilincinde olmadan yönlendirilen bir konut tasarımı ise hem parça-bütün ilişkilerinde yanlışlıklara yol açmakta, hem de toplumsal dengeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Öte yandan toplumun kültürel yapısı, yani gelenek ve görenekleri, konut tasarımının çok önemli bir belirleyicisi olması gerekirken, ne yazık ki halkın kendi değerlerinin ve alışkanlıklarının bilincinde olmaması nedeniyle, konut tasarımıyla ilgili istemin niteliği olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu çarpıklık, konutta yaşamaya başladıktan sonra kullanımına da yansımakta, ya kapısı kapalı tutulan 'misafir odaları', kapatılarak 'depoya' dönüştürülen 'balkon ve tuvaletler' ya da işlevinin gerektirdiğinden çok büyük mekanlar olarak ortaya çıkmaktadır, ki bu da bir yandan yapı ilk maliyetini, özellikle de enerji tüketimini olumsuz etkilemektedir. (Şekil 2,3)

Şekil 2 :

şekil 3 : Mimardan bazı gerekli olanakların esirgenmesinin neden olduğu olumsuzluklar.

Halbuki esnek bir iç tasarıma sahip konutta bütün bu olumsuzluklar yaşanmayacaktır. Ayrıca araştırmalara göre, hem büyüklük, hem de nitelik açısından esnekliğe sahip konutlarda yaşayanların, statik, değişmez mekanlar içinde yaşamlarının her anlamdaki dinamizmi sınırlanan bireylerden daha yararlı, yaratıcı oldukları ve kaynakları (mimari mekan ve çevreyi) daha üretken kullanabilme becerisini kazandıkları gözlenmiştir.

Ne var ki bu sakınca ve eksikliklerin mimarlık ortamında tartışılması yetmemektedir; kullanıcı ve toplumun diğer kesimleri tarafından da tam algılanması durumunda olumlu değişim ve gelişimler söz konusu olabilecektir.

Öte yandan, 'kullanıcı katılımı' gelişmiş Batı ülkelerinde, çağdaş planlama ve tasarımın önemli bir boyutu olarak yerini almaktadır. O halde toplumun sağlıklı şekilde

bilinçlendirilmesi bir zorunluluk olmaktadır. Bu doğrultuda olumlu sonuçlara varabilmek için, herşeyden önce yürürlükteki örgün eğitim sistemindeki eksikler ve çarpıklıklar giderilmelidir.

Bunun dışında, toplumla mimarlık arasındaki kopukluğun giderilebilmesi için çeşitli çağdaş görsel ve yazılı iletişim araç gereçlerinden daha etkili bir şekilde yararlanılmalıdır (1).

Bu bağlamda, örneğin, yaygın eğitim sistemi içinde mimarlık kültürü, geleneksel mimari mirasın önemi ve yeniden değerlendirilmesi, mekanların optimum kullanımı vb. konularda bilgiler verilmesi, konut üreticilerinden ve kooperatiflerinden bir uzman danışmanın katkısıyla, her toplu konut için sosyal ve fiziksel nitelikleri ve kullanım potansiyelini ortaya koyan rapor ya da klavuzların kullanıcıya sunulması istenebilir. Bu rapora göre üretim, kullanım, bakım ve yeniden kullanım aşamalarının her birinde ayrı ayrı, ya da hepsinde toplu iyileştirmeler gerçekleşebilir.

Mesleki düzeyde ise, Mimarlar Odası ve Üniversitelerin Mimarlık Bölümleri ile toplum arasındaki her türde mesleki ilişkinin (ortak toplantı, seminerler, özel günler vb.) güçlendirilmesi gerekmektedir.

Mimarlık eğitimi ile toplum arasındaki doğrudan ilişkinin kurulması söz konusu olduğunda ise, uygulama ve araştırmaların, olanaklar elverdiğince gerçek yaşam ve mekanlarla ilişkilendirilmesi yararlı olacaktır. Bunun en yakın örneği, mimarlık bölümlerinin döner sermaye sistemi kapsamında, sadece proje üretmeleri yerine, bu sistemin geliştirilerek, aynen tıp fakülteleri eğitim hastanelerinde olduğu gibi, bir mimari çevrenin tasarımdan uygulamaya, kullanıma ve hatta yeniden kullanıma uzanan çizgide çok kapsamlı bir 'araştırma ve uygulama laboratuvarı' olarak ele alınmasıdır.

3. MİMARLIK VE ÇEVRE

Günümüz insanı artık kendisini çevresinden ayrı düşünemeyeceğini, geleneksel davranışların sağlıklı bir çevre yaratmak için yeterli olmadığını görmüş, tüm fiziksel çevre ile kendi yaşantısı arasında organik bir bağ olduğunu, kendisinin daha büyük bir organizmanın bağımlı bir parçası olduğunu öğrenmiş ve öğrenmektedir. Bu, uygarlık yolunda yeni bir aşama olup, bu düşünceye dayalı gelişimler henüz çok sınırlıdır.

Çevreyi oluşturan her öge insanın yaşantısının koşullarından biri olmaktadır: Ev, okul, gidip gelen yol, pencereden seyredilen peyzaj, çarşı, cami vb. bireyin çeşitli eylem ve etkinliklerine ortam hazırlamaktadırlar. Yerleşik bir toplumda bu öğelerin çoğunluğunu, insanın en büyük anlatım aracı olan mimarlık ürünleri oluşturur. Çevreyle birlikte düşünüldüğünde yapı, tek başına olduğundan çok farklı bir anlam kazanır; sadece belirli

bir işleve ya da birkaç kişiye hizmet etmesinin ötesinde, bir büyük bütünün parçası olur. Böyle tanımladığımız zaman insan, yapı ve çevresi arasında daha organik ya da sürekli ve dinamik ilişkiler söz konusu olmakta ve bu da mimarlığın daha geniş bir ilişkiler çerçevesi içinde kavranmasını zorunlu kılmaktadır.

Burada insanın fiziksel çevresi ile ilgili söylediklerimiz, doğal olarak daha büyük ölçekte kentler için de geçerlidir. Tek yapı çevresinden bağımsız düşünülmemeyeceği gibi, çağımız kentinin hızlı devinim ve dönüşümünün mimariye etkisi de bir gerçektir. Bugün büyük kentlerde yaşadığımız kaos (çarpık kentleşme ve sonuçları) mimarlık olgusunun çok daha üstünde ve karmaşık nedenlere bağlı olsa da, mimarlar tasarladıkları ürünlerle bu gelişime olumlu ya da olumsuz aracı olmaktadır. Bu nedenle, mimarlık eylemi kent planlamadan soyutlanmamaktadır.

Ne var ki, kentin temel taşı olan bina ya da bina gruplarının tasarımına ilişkin sorunların iki boyutlu ve çok geniş kapsamlı bir disiplin olan planlama ile bir parça-bütün kapsamında ilişkilendirilmesi çok zordur. Bu bağlamda, bu iki disiplinin çakıştığı tek alan, modern şehircilik uygulamaları karşısında bir gereksinim olarak ortaya çıkan Kentsel Tasarımdır. Kentsel Tasarım, sosyal ve kültürel sorunların ortaya konması ve bu sorunların insan ilişkilerine yansımada bir araç olan, yapılanmış mekanların nitelikleri ile ilgilenen tekniko-artistik bir disiplin olup, mimarinin yaşanır kentsel çevre oluşturmasını sağlayabilecek özelliktedir. (Çubuk,1994,s.7) Bu özellikleri ile Kentsel Tasarım, tasarım rehberleri yoluyla (genel imar yönetmelikleri yerine) kentsel düzenlemelerde kentlilerin isteklerini yanıtlayabilen bir araç olup, Bölüm 2 'de söz edilen toplum bilinci oluşturma çabalarında da büyük katkısı olacaktır.

Aslında mimarlık ve kentsel tasarım birbirlerinden ayrılamaz özellikte, ya da birbirini kapsayan kavramlar olmasına karşın, mimarlık eğitimi içinde, mimari ile kentsel biçimlenme arasındaki bu ilintinin sistemli bir ders programı kapsamında öğrenciye kazandırıldığı ortamlara - yüksek lisans programları dışında - pek rastlanmamaktadır. Tabii ki mimari tasarım atölye eğiticilerinin bu bilincin kazandırılması yönündeki kişisel çabaları yadsınamaz. Ancak bu olgu şansa bırakılmamalıdır.

4. MİMARLIK EĞİTİMİ: DÜŞÜNCE VE ÖNERİLER

Türkiye'de uygulanmakta olan mimarlık eğitimi, üniversite öncesi eğitim sisteminin benzeri olarak, genelde tek taraflı bilgi aktarımı şeklindedir; başka bir deyişle 'eğitim' değil 'öğretim' söz konusudur. Eğitimin farklı aşamalarındaki kopukluklar sonucunda, üniversite düzeyinde gerekli olan 'uygun mental yapı ve birikim' de çoğunlukla bulunamadığı için, harcanan emek ve kaynaklar karşılığını bulamamaktadır.

Olumlu sonuçlara varılabilmesi için herşeyden önce, 'hangi noktalarda, ne ölçüde yoğunlaşmalı ?' sorusuna yanıt aranmalıdır. Mimarlık eğitiminde mimar adayına bazı temel bilgilerin ötesinde gerekli bilgiye ulaşma yolları ve bu bilgiyi kullanan özgün düşünce biçiminin, 'tasarımcı düşüncenin' kazandırılması esastır. Eğitimin çok erken dönemlerinde (anaokulu - ilkokul vb.) uygulanmaya başlanmasını önerdiğimiz düşünmeyi öğreten, bilgiyi transfer edebilen, yorumlamaya önem veren eğitim stratejisi, mimarlık eğitiminde çok daha büyük bir önem kazanmaktadır.

Mimarlık eğitiminin temelini mimari proje derslerinin yürütüldüğü 'tasarım stüdyosu' oluşturduğuna göre, eğitimin farklı aşamalarındaki stüdyo çalışmalarında hedefler ve yöntemler çok iyi belirlenmeli, tasarım stüdyosu, bir mimarlık bürosu gibi görülmemelidir; aralarındaki ortak noktalar çok hassas sınırlarıyla açıklanmalı, proje amaç değil eğitsel iletişim için araç olmalıdır. Farklı düzeylerdeki tasarım stüdyoları arasındaki etkileşim ve süreklilik de çok önemlidir. Özellikle yarıyıl içi toplu değerlendirmelere (jüri) yer verilmesi bu boşluğu bir ölçüde giderebilecektir.

Çağımızın en önemli sorunlarından biri çevresel sorunlar olduğuna göre, çağdaş bir mimarlık eğitiminde çevrenin tüm alt ve üst sistemleri, özellikle kentsel çevre bağlamında tasarım ve ekolojik boyut eğitime doğrudan yansıtılmalıdır. Bugün mühendislik eğitiminin yeniden yapılanmasında bile çevre ağırlıklı derslerin eğitim programlarına zorunlu ders olarak alınması tartışılmaktadır (2). Bunun yanında, son yıllarda gerçekleştirilen Uluslararası Mimarlık ve Kentsel Tasarım Forumlarının üçünde "Ekolojik Tasarım ve Planlama" ana tema olmuştur, ki bu da konunun güncelliğini ve önemini kanıtlamaktadır (3). Burada unutulmaması gereken önemli bir nokta, geleneksel kent dokularımızın ekolojik bağlamda çok önemli veriler sunmasıdır. Kentsel biçimin, son derece yanlış yaklaşımlar sonucunda tanımsız boşluklarla çevrili binaların birlikteliğine dönüştüğü günümüzde, geleneksel yerleşmelerimizin kurgusal düzeni örnek oluşturabilecek özelliklere sahiptir. Bu nedenle mimarlık eğitiminin en başından itibaren, öğrencinin geleneksel çevreyi (kentsel doku, yerleşim, konut, vb.) yerinde ve özünde algılamasına çalışılmalıdır.

Notlar

(1) Batı Avrupa Ülkelerinde, özellikle İngiltere'de, mimarlık bilinç ve kültürü, bu gelişmiş iletişim teknikleri ve araçlarıyla topluma o kadar iyi kazandırılmaktadır ki, mimarlık, olması gerektiği gibi, yaşamın doğal bir parçası olarak kabullenilmekte ve meslek dışından insanların da ciddi tartışma konularından biri haline gelebilmektedir. Öyle ki, Kraliyet Ailesi üyeleri, son dönem mimarlık ürünlerini şiddetle eleştiren bir tavırla bazı mimari yönlendirmelerde bulunabilmektedirler. (C. Jenks, 'Prince Charles, The Architects and New Wave Monarchy', Academy Editions, London, 1988)

(2) Haldun Abdullah, ' Environmental Topics in Engineering Education'; paper presented at 'International IEEE Symposium', 1994.

(3) "Ecopolis: Sofia: Gorna Bania", IAA IV. Uluslararası Workshop, 5-28 Ekim 1990, Santo Kiriko, Bulgaristan;
"Urban Ecology", IAA-UIA-EAPC-SFUIA Paris Conflans Uluslararası Mimarlık Forumu ve Yarışması, 28 Haziran- 10 Temmuz 1993, Paris, Fransa;
"Urban Design and Ecology", V. Kentsel Tasarım Sempozyumu, 25-27 Mayıs 1994, M.S.Ü., İstanbul.

Referanslar

- Balamir, A. Asatekin, G. 'Ulusal Kimlik Sorusu Üzerine Karşıt Düşünceler ve Konut Mimarisi', ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, cilt:11, sayı:1-2
- Bentley, I., 'Designing Responsive Places', Urban Design Quarterly, Urban Design Group, London, 1983
- Çakmaklı (Oktay),D. 'Kent Olgusu ve Kavramsal Değerlendirmeler', 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Bildirileri (Post Urbanizm ve Kentsel Tasarım), Ed.M. Çubuk, İstanbul 1993, s.109-113
- Çubuk, M. 'Kentsel Tasarım Bir Gereklik mi?' paper presented at 8th. AESOP Congress / Planning for a Broader Europe 24-27 Ağustos 1994, Y.T.Ü., İstanbul.
- Erpi, F., Balamir, A., 'Mimarlık Eğitiminin Neresindeyiz?' Cumhuriyet Bilim-Teknik
- Keleş, R., Kentleşme ve Konut Politikası, SBF Yayınları, Ankara, 1984
- Kuban, D. Mimarlık Kavramları, Yem Yayın, İstanbul, 1990
- Oktay, D. 'Teknoloji, Mimarlık, Çevre', YTÜ. Mimarlık Fakültesi, 92-93 Öğretim Yılı Açılış Programı Bildirisi, 28.9- 2.10.1992
Rowe, C., Koetter, F., Collage City, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1983

- Smith, P.F., Architecture and the Human Dimension, George Goodwin, London, 1979
- Teymur, N. Architectural Education: Issues in Educational Practice and Policy, Londra, 1992
- Teymur, N. 'Architectural Education and Culture: methods, mediums, parameters', Culture Space History (Ed: Pamir, H., Imamođlu, V., Teymur, N.) ODTÜ/I.Vanlı Yay., Vol.3, 1990, s.317-320
- Uğurlu, F.Yalçın Mimari Projeye Giriş, yayımlanmamış yeterlik tezi, DMM. Akademisi, Konya, 1979
- Uraz, T.U. Tasarlama, Düşünme, Biçimlendirme, I.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1993
- Ünügür, S.M. Bina Tasarımının Temel İlkeleri, I.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, 1989

